

İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA TARAF OLDUĞUMUZ ULUSLARARASI BELGELER VE T.C. ANAYASASI YÖNÜNDEN YAŞAMA HAKKI

Av. Metin GÜNEŞ (*)

Çağdaş Devlette devletin temel görevi, kendisini oluşturan bireylerin hak ve özgürlüklerini hukuk sistemiyle güvence altına almasıdır. Hakların en temeli *Yaşama Hakkı*dır. İkinci Dünya savaşından sonra, yaşanan tecrübeler ışığında yeni bir yapılaşmaya yönelen Dünya, İnsan Haklarını ön plana alan Birleşmiş Milletler örgütünü ve ardından bölgesel kuruluşları hayata geçirmiştir. Birleşmiş Milletler örgütünün *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, bölgesel kuruluşlara da bu bildirgeye uygun sözleşmeler hazırlama yükümlülüğünü empoze etmiştir. Ülkemizin taraf ve üyesi olduğu Avrupa Konseyi de, bu ilkedен hareketle *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini*, diğer adıyla *İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeyi* hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur.

Bildirge, bir temenni ve ilkeler belgesidir. Bu belgeyi imzalayan hükümetler, belgeye uygun bir hukuk düzeni oluşturma ve idari yapılaşma sözü vermiş sayılmaktadırlar.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini onaylayan ülkeler ise, doğrudan bu sözleşme hükümlerini iç hukuk sistemlerine aktarmış ve geçerlilik kazandırmışlardır.

Bildirgeyi imzalayan, Sözleşmeyi onaylayan ülkeler, hangi söz verimlerinde bulunduklarını, hangi yükümlülüklerin altına girdiklerini bilmektedirler.

(*) Ankara Barosu Avukatlarından

Hepimizin bildiği, Kanunu Bilmemek Mazeret Sayılmaz kuralı, fertler için kesin olarak uygulanan bir kuraldır. Yani fertler, yürürlüğe giren her hukuk kaidesine uygun davranmayı üstlenmiş sayılırlar. Onları bilip bilmemelerine, kabul etmiş olup olmadıklarına bakılmaz. Bu uygulamanın doğru olduğu da yadsınamaz. Ama, ne-dense ülkeler yahut ülke yöneticileri, uzun uzun inceleyerek imzaladıkları veya onayladıkları hukuk kaidelerini görmezden, bilmezden gelmek gibi bir hukuk tanımazlığı sergileyebilmektedirler.

İşte bu söylediklerimizin bir göstergesi de, yaşama hakkı konusunda ülkemizin söz verimleri ile uygulamaları arasındaki çelişkilerdir. Çelişkileri görebilmek için, bildirge ve sözleşmedeki düzenlemeyi hatırlatıp, buna rağmen T.C. Anayasasında yaşama hakkının nasıl düzenlendiğini anlatmaya çalışacağım.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yaşama hakkı:

Madde 3- Herkesin yaşama ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

Madde 7- Herkes yasa önünde eşittir ve herkesin ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunmaya hakkı vardır. Herkes, bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayrımcılık kışkırtıcılığına karşı eşit korunma hakkına sahiptir.

İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)'de Yaşama Hakkı:

Madde 2-1. Her ferdin yaşama hakkı kanununun himayesi altındadır. Kanunun ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infazı dışında, hiç kimse kasten öldürülemez.

2. Öldürme, aşağıda derpiş edilen zaruret hallerinde, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış telakki olunmaz:

a) Her ferdin gayrimeşru cebir ve şiddete karşı korunmasını sağlamak için,

b) Kanun hükümleri dahilinde bir tevkifi yerine getirmek veya kanuna uygun olarak mevkuf bulunan bir şahsın kaçmasını önlemek için,

c) Ayaklanma ve isyanı, kanuna uygun olarak bastırmak için."

Sözleşmenin 2., birinci bölümün ilk maddesidir. Bu maddede yaşama hakkı güvenceye alınmıştır.

Devlet güçlerinin yaşama hakkına aykırı hareketleri şu dört halde hakkın ihlali sayılmaz:

1. *Mahkemece, hakkında ölüm cezası verilmiş bir kişinin cezasının infaz edilmesi sonucu Devletin yaşama hakkını ihlal ettiği ileri sürülemez.*

Ancak, kararı veren mahkeme, tabii hakim, tarafsız yargı ilkelelerine uygun bir mahkeme olmalı ve sanığa usulüne uygun savunma imkanı tanınmalıdır. Hukuk sistemi zorlanarak, olağanüstü yargılama yapılarak, genel usul kurallarından sapılarak verilecek bir ölüm kararı devleti bu sorumluluktan kurtarmaz. Daha sonra, ölüm cezası da kaldırılmış, bu adam öldürme hali de ihlal sayılmıştır.

2. *Bir kimseyi yasadışı şiddete karşı korurken, bütün olanakların denenmesine karşın kuvvete başvurulması kaçınılmaz hale gelmişse ve bu kuvvet kullanma sonucunda ölüm olmuşsa, devletin, yaşama hakkını ihlal ettiği ileri sürülemez.*

Buradaki hassas nokta; kuvvet kullanan devlet ajanlarının yasal yetkili kişiler olmasıdır.

3. *Usul yasalarındaki tutuklama şartlarına uygun olarak tutuklanmış bir kişinin kaçmasının önlenmesi için bütün olanakların denenmesine karşın kuvvete başvurulması kaçınılmaz hale gelmişse ve bu kuvvet kullanılması sonucunda kaçma girişimindeki, tutuklanmak istenen veya daha önce tutuklanmış bulunan kişi ölmüşse, devletin yaşama hakkını ihlal ettiği ileri sürülemez.*

Devletin sorumluluktan kurtulması için, yetkili kamu ajanlarının yetkili olduklarını usulüne uygun olarak açıklamaları gerekir.

4. Devlete karşı bir ayaklanma veya isyan varsa ve bütün ihtar ve önlemlere rağmen önlenemeyip kuvvete başvurmak kesin zorunluluk haline gelmişse, kuvvete başvurulması suçunda, ayaklanan veya isyan edenlerden ölen olması durumunda, devletin yaşama hakkını ihlal ettiği ileri sürülemez.

Burada da yetkili ve yasal kamu görevlilerinin eylemi, korumadan yararlanabilir.

Bu dört hal dışında, devlet güçlerinin adam öldürmesi, devletin yaşama hakkını ihlal etmesi olarak değerlendirilir. Bu dört hal kat'iyen genişletilemez.

Sözleşmedeki 13. madde, hakkı ihlal edilen kişilerin, ihlal fiili resmi görev ifa eden kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama başvurma hakkı olduğunu kabul etmektedir.

Sözleşmenin 14. maddesi, yaşama hakkının cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da başka görüşler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğuş veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkese tanındığını kabul etmektedir.

Sözleşmedeki 15. madde, bütün hakların savaş veya ulusun varlığını tehdit eden bir genel tehlike anında sınırlamaya tabi tutulabileceğini söylemekle birlikte (2) no.lu fıkrasında "Meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm olayları" dışında hiçbir şekilde yaşama hakkına sınır getirilemeyeceği hükmünü koymaktadır.

Sözleşmedeki 17. madde, "bir devlet, topluluk veya kişi, yaşama hakkını, sözleşmede öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlandırmaya yönelik bir faaliyete girişme ya da eylemde bulunma hakkına sahip değildir" demektedir.

Sözleşmedeki 18. madde, getirilen sınırlamaların ancak öngörülen amaçlar için uygulanabileceğini ifade etmektedir.

Bunların dışında bir istisna ya da sınırlama yoktur.

Bu durumda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki "Yaşama Hakkı" sınırlamalarını ve istisnalarını şöylece sıralayabiliriz:

a) İdama mahkum edilen bir kişinin cezasının infazı, yaşama hakkının ihlali anlamına gelmez.

b) Bir kimsenin (üçüncü bir şahsın) şiddete karşı korunması için ve bu koruma işlemi sırasında, şiddeti uygulayan kişinin öldürülmesi, yaşama hakkının ihlali anlamına gelmez.

c) Kanuna uygun olarak bir tutuklama yapılması veya kanuna uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasının önlenmesi için; tutuklamaya direnen veya tutuklu iken kaçmaya çalışan kişinin öldürülmesi, yaşama hakkının ihlali anlamına gelmez.

d) Ayaklanma veya isyanın, kanuna uygun olarak bastırılması sırasında, ayaklanan veya isyan edenlerden birilerinin öldürülmesi, yaşama hakkının ihlali anlamına gelmez.

e) Meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm olayları nedeniyle yaşama hakkının ihlal edildiği ileri sürülemez.

*(b), (c) ve (d) şıklarındaki öldürme olayları, kuvvete başvurma-
nın kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmiş ol-
malı ve bütün şıklardaki öldürme olayları mutlaka kanuna uygun
olmalıdır. Bu beş istisna dışında, hak ihlali sayılmayacak bir öl-
dürme şekli yoktur.*

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI'NIN SÖZLESMELER KARŞISINDAKİ DURUMU:

*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın insan hakları ile ilgili mad-
delerini ve bu maddelerin sistematüğını kısaca gözden geçirmek ge-
rekir.*

I- Birinci Kısım, Genel Esaslar

a) II. Cumhuriyetin nitelikleri,

MADDE 2 - "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir Hukuk Devletidir.

b) V. Devletin temel amaç ve görevleri

MADDE 5 - "Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır."

c) X. Kanun önünde eşitlik

MADDE 10 - "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar."

II - İkinci Kısım, Temel Haklar ve Ödevler, Birinci Bölüm, Genel Hükümler

a) I. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği

MADDE 12 - "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder."

b) II. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

MADDE 13 - "Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmaz ve öngörüldükleri amaçlar dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir."

c) III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması

MADDE 14 - "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik ve tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz."

d) VI. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması

MADDE 15 - "Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile, ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz."

e) V. Yabancıların durumu

MADDE 16 - "Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir."

III. İkinci Bölüm, Kişinin Hakları ve Ödevleri

Madde 17 (1, 2 ve 4. fıkralar yaşama hakkı ile ilgilidir).

Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

(Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz).

Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

1982 T.C. Anayasası'nda bu hakla ilgili bütün düzenlemeleri gözönüne aldığımızda ortaya çıkan değerlendirme ise şöyledir:

Sınırlama ve kısıtlamaları ele almadan önce, maddenin yaşama hakkını nasıl gördüğünü anlamak gerekir. Birinci fıkra "Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir" ifadesini kullanmıştır. Oysa, sözleşmenin 2. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesi "Herkesin yaşama hakkı kanunla korunur" demektedir. Yani, sözleşme yaşama hakkını kanunla korumakta, Anayasa ise sadece bu hakkın varlığını kabul etmekte, kişinin kendi yaşama hakkını koruması gerektiğini ileri sürmekte ve 40. madde ile getirilen, sadece tazmine yönelik düzenlemeyi gözardı edersek, kanunla korumayı üstlenmemektedir. Maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olma keyfiyeti, bu maddede gösterilmesine gerek olmayan, aslında bütün hakların tam olarak tanındığı bir hukuki düzenlemede kendiliğinden oluşacak bir olgudur. Daha iyi niyetli bir yaklaşımla da başka bir bölümde veya maddede düzenlenmesi gereken bir ayrıntıdır.

İkinci fıkra, yine bu maddede yer alması gerekmeyen, sağlıkla ilgili bir yasada veya başka bir bölümde düzenlenebilecek bir ayrıntıdır.

Üçüncü fıkra, daha önce de söylediğimiz gibi, yaşama hakkı ile ilgisi olmayan, işkence yasağını karşılayan bir fıkradır ve sözleşmede tek başına bir maddenin konusudur.

Dördüncü fıkra istisnaları saymaktadır. Buradaki istisnalar:

- a) Ölüm cezalarının yerine getirilmesi,*
- b) Meşru müdafaa hali,*
- c) Yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi,*
- d) Bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi,*
- e) Bir ayaklanma ve isyanın bastırılması,*

f) Sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra dışında tutulmuştur.

Birinci fıkra nedir? "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir." Görüldüğü gibi, bu hakkın kanunla veya hukuk düzeniyle korunacağı ifadesi yoktur.

O halde, istisnalar birinci fıkra dışında tutulunca fıkra ne olur? "Herkes, (bazı hallerde) yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına (bile) sahip değildir.

Dördüncü fıkra ile sözleşmedeki istisnaları karşılaştırsak;

a) Ölüm cezalarının yerine getirilmesi, sözleşmedeki ifade farklı da olsa onunla çakışmakta ve bu gerekçe ile öldürme, yaşama hakkının ihlali anlamına gelmemektedir.

b) Meşru Müdafaa nedeniyle adam öldürme hali sözleşmede yoktur. Çünkü bu durum, kişilere kendilerini savunmak için tanınmış bir adam öldürme hali olup ceza yasalarının konusudur. Buna karşılık üçüncü şahsın korunması nedeniyle adam öldürme fiilini hak ihlali saymayan istisna Anayasaya alınmamıştır. Oysa, üçüncü şahsın kanundışı şiddete karşı korunması fiili devletin ajanlarınca işlenince, bu nedenle oluşacak adam öldürmenin hak ihlali sayılmaması çok doğaldır. Çünkü devlet, yaşama hakkını korumaktadır. Bu kadar mantıklı ve doğal olmasına karşın Anayasa'da yer

almamasının sebebi de yukarıda değindiğimiz gibi, Anayasa'nın yaşama hakkını kanunun koruması altına almamasıdır. Bu durumda, bizim hukukumuzda müdahale şansı, üçüncü şahsa zarar verildikten sonra ortaya çıkmaktadır.

c) "Kanuna uygun olarak bir tutuklama yapılması ve kanuna uygun olarak tutuklanan bir kişinin kaçmasının önlenmesi" şeklindeki sözleşme hükmü, Anayasa'ya "yakalama" fiili de bu istisnanın içine eklenerek alınmıştır. Oysa yakalama, yetkili bir makamın (yargı makamının) kararına ihtiyaç duyulmadan yapılabilen bir işlemdir. Bu işlemin adam öldürmeyi n mazur gösterecek bir korumadan yararlanması gerekli ve mantıklı değildir.

d) Ayaklanma veya isyanın bastırılması sırasında adam öldürülmesi konusunda, sözleşme kanuna uygunluk aramakta, Anayasa ise kanuna uygunluktan bahsetmektedir. Bu da yine, yaşama hakkının kanunun koruması altına alınmasına gerek görülmemesi mantığından kaynaklanmaktadır.

e) Sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde ortaya çıkabilecek öldürme fiillerinin bu korumadan yararlanması, sözleşmede öngörülmemiştir. Anayasa'ya alınması, sıkıyönetim ve olağanüstü hal yöneticilerine çok geniş yetkiler tanınması ve toplumun onlardan korkmasının sağlanmasına yöneliktir. Oysa, sıkıyönetim ve olağanüstü hal durumları ayrı hukuki düzenlemelerin konularıdır. Uluslararası ve bölgesel düzenlemelerde de ayrıca ele alınmıştır. Yaşama hakkını düzenleyen bir maddenin konusu değildir.

Anayasa'daki istisnalar böyle olmakla birlikte, yaşama hakkının bu istisnalar dışında bir sınırı olmadığı düşünülmemelidir. Bu nedenle, yaşama hakkını düzenleyen madde dışındaki ilgili maddeleri tek tek ele almakta yarar görüyorum.

a) "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması" başlıklı 13. madde şöyledir: "Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anaya-

sanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörülükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir."

Görüldüğü gibi, özellikle son fıkradaki ifade ile birinci fıkradaki sınırlama sebeplerinin tüm haklar için geçerli olduğu ileri sürülmektedir.

Oysa; Anayasa'nın 13. maddesinin birinci fıkrasındaki sınırlama nedenleri veya benzerleri, sözleşmede de vardır:

– Sözleşmenin 8. maddesindeki "1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir." şeklinde tarif edilen hakkın sınırlamaları olarak, ikinci fıkrada, Anayasa'dakine benzer sınırlamalar yer almaktadır.

– Sözleşmenin 9. maddesindeki "1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir." şeklindeki hakkın ikinci fıkrasında, benzer sınırlamalar yer almaktadır.

– Sözleşmenin 10. maddesinin birinci fıkrasındaki "1. Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir." şeklinde yer alan hakkın sınırlarını belirleyen ikinci fıkrasında da benzer sınırlamalar vardır.

– Sözleşmenin 11. maddesinin birinci fıkrasındaki, toplantı, dernek ve sendika kurmak ve katılmak haklarının sınırlarını belirleyen ikinci fıkrasında da benzer sınırlamalar yer almaktadır.

Ancak, bu sınırlamalar, hiçbir şekilde yaşama hakkını sınırlandıracak şekilde düzenlenmemiştir.

b) Anayasa'da, "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması" başlıklı 14. maddede "Anayasa'da yer alan hak ve hürri-

yetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılmazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasa'nın hiçbir hükmü, Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz." *denmektedir.*

Temel hak ve hürriyetler, şahıslar tarafından ihlal edilemez. Şahıslar tarafından ihlal edilmesi, ceza yargısının konusu olduğuna göre; Anayasa, temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılamaması tedbirlerini kime karşı almaktadır? Zaten ikinci fıkrada, müeyyidelerin kanunla düzenleneceği belirtildiğine göre, bu maddenin özellikle bu bölümde bulunmasına gerek yoktur.

c) "*Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması*" başlıklı 15. madde "Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile, ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz." *demektedir.*

Bu madde, temel hak ve hürriyetler bölümünü tamamen karıştıran, hem hakların kısmen veya tamamen durdurulabileceğini ileri süren ve hem de ikinci fıkrasında sanki yeni haklar tanıyormuş gibi yayrı maddelerde düzenlenmesi gereken hakları sayan, bir üst maddede "Anayasa'nın hiçbir hükmü, Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz." derken bu maddede, hakları yok etmeye aynı manaya gelebilecek durdurma şartlarını ortaya süren, "milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla" derken, Anayasa'nın kabul edildiği tarihte var olan sözleşmedeki yükümlülükleri görmezden geldiğini de görmezden gelen bir düzenlemedir.

Anayasa'nın insan hakları konusundaki düzenlemesini bütün olarak ele alırsak; sözleşmedeki yükümlülüklerimiz devam etmekte iken yürürlüğe giren Anayasa'da, insan hakları yerine "Temel Haklar ve Ödevler" denilmek suretiyle kavram karışıklığı yaratıldığı, genellikle hak verilmek yerine ödev yüklenmek yolunun seçildiği, haklar arasında hiçbir öncelik ve önem farkı gözetilmediği, çok sudan sebeplerle, örneğin dernek kurma hakkına getirilen sınırlama ve istisnaların, yaşama hakkı ve işkence yasağı gibi önemli haklarda da uygulandığı görülecektir.

Bütün bu maddelerin incelenmesinden sonra Anayasa'daki yaşama hakkı ihlalinin istisna, sınırlama ve kullanılmasının durdurulmasını şöylece belirleyebiliriz;

A- İstisnalar:

a) Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi halinde, yaşama hakkı ihlal edilmiş olmaz.

b) Meşru müdafaa halinde adam öldürme, yaşama hakkının ihlali sayılmaz.

c) Yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi sırasında adam öldürülürse, yaşama hakkı ihlal edilmiş olmaz.

d) Bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi sırasında adam öldürülürse, yaşama hakkının ihlali sayılmaz.

e) Bir ayaklanma veya isyanın bastırılması sırasında adam öldürülürse, yaşama hakkı ihlal edilmiş olamaz.

f) Sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin yerine getirilmesi sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda adam öldürülmesi nedeniyle yaşama hakkının ihlali iddia edilemez.

B- Sınırlamalar:

a) Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunmasında, yaşama hakkı sınırlanabilir.

b) Milli Egemenliğin korunmasında, yaşama hakkı sınırlanabilir.

c) Cumhuriyetin korunmasında, yaşama hakkı sınırlanabilir.

d) Milli güvenliğin sağlanmasında, yaşama hakkı sınırlanabilir.

e) Kamu düzeninin sağlanmasında, yaşama hakkı sınırlanabilir.

f) Genel asayişin sağlanmasında, yaşama hakkı sınırlanabilir.

g) Kamu yararının varlığında, yaşama hakkı sınırlanabilir.

h) Genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile yaşama hakkı sınırlanabilir.

ı) Anayasa'nın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle yaşama hakkı sınırlanabilir.

C- Kısmen veya Tamamen Durdurulması Nedenleri:

a) Savaş halinde, yaşama hakkı kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

b) Seferberlik halinde, yaşama hakkı kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

c) Sıkıyönetim uygulamasında, yaşama hakkı kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

d) Olağanüstü hallerde, yaşama hakkı kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

Kısa bir inceleme ile gözler önüne serilebilen bu çelişkiler, hukukumuzda Yaşama Hakkının nasıl bir yaklaşımla tanındığını göstermekte ve insan haklarında iyileştirmenin, ANCAK BU TEMEL İNSAN HAKKININ DOĞRU DÜRÜST DÜZENLENMESİ VE KORUNMASINDAN SONRA GERÇEKLEŞEBİLECEĞİNİ ORTAYA KOYMAKTADIR.

Bunu gerçekleştirmek bütün vatandaşların ama hele de biz hukukçuların çabasını, sorumluluğunu gerektirir.